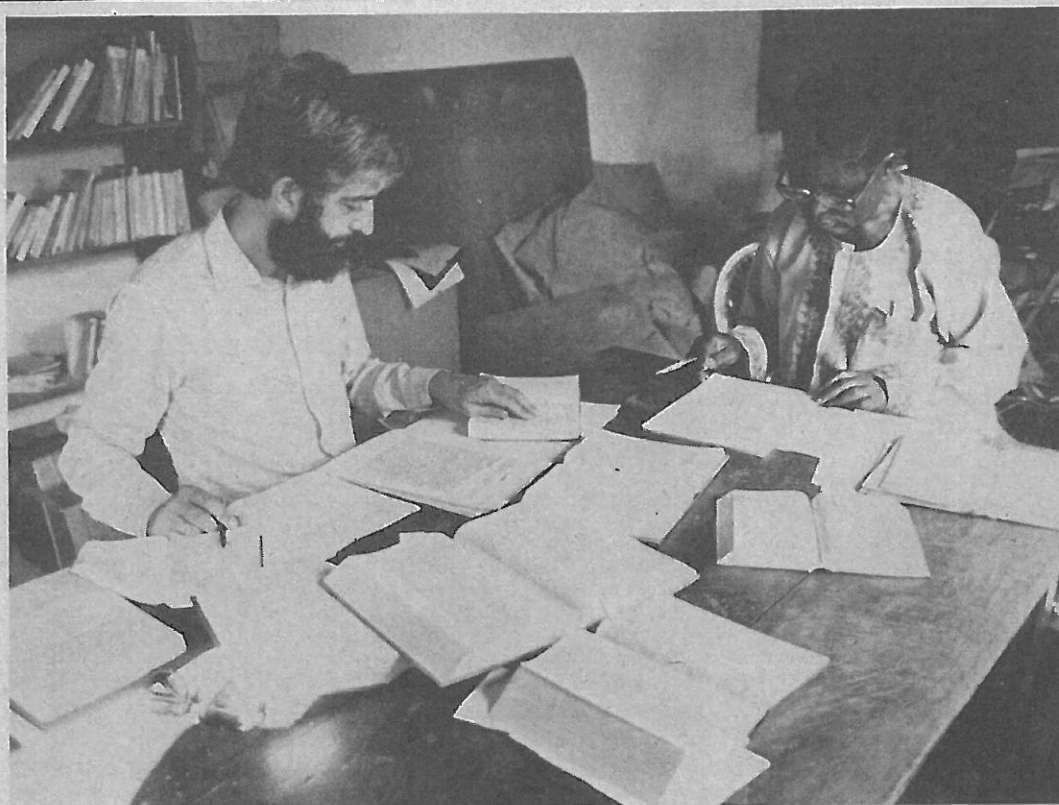

MET ANDERE WOORDEN

kwartaalblad over bijbelwerk

3e jaargang nr. 1 maart 1984

een uitgave van het Nederlands Bijbelgenootschap, Postbus 620, 2003 RP Haarlem, tel. 023-259501

Krijn van der Jagt en Rudolf Peshandon aan de vertaalarbeid
in Fouban (zie artikel op blz. 3)

Dr. K.A. v.d. Jagt
verdedigt
een stelling

pag.3

Verschil tussen
vertaling en
parafrase

pag.6

Nieuwe rubriek
belicht
vertaalproblemen

pag.10

VOORWOORD

Van de redactie

Deze dagen verscheen de jaarlijkse vertaalstatistiek van de Wereldbond van Bijbelgenootschappen. Het aantal talen waarin tenminste één bijbelboek is verschenen nam vorig jaar met 24 toe tot 1.785.

Volgens die statistiek verscheen de gehele bijbel in vier talen, maar de werkelijkheid was dat de bijbel in niet minder dan zeven talen uitkwam; drie vertalingen arriveerden echter net te laat om in de statistiek opgenomen te kunnen worden. Het nieuwe testament verscheen in 26 talen. In de gehele kerkgeschiedenis was er geen enkele periode waarin zoveel aandacht geschonken werd aan het vertalen van de bijbel als juist nu. In zo'n honderd landen zijn vertalers bezig de bijbel in 764 talen over te zetten. Het verheugt ons daarom als redactie dat we ons blad 'Met Andere Woorden' voort kunnen zetten. We beginnen al weer aan de derde jaargang.

Tot nu toe schonken we erg veel aandacht aan het dynamisch-equivalente vertalen in omgangstaal. Maar er zijn meer vertaalmethoden. Trouwens de bezinning gaat verder. Een heel nieuw element is de huidige roep om een 'theologie van het vertalen'.

Iets van die ontwikkeling willen we u via de komende jaargang van ons blad mee laten beleven. Daarvoor hebben vertaalconsulenten overzee hun medewerking al toegezegd, die vanuit hun dagelijkse praktijk schrijven. Ook hopen we gastschrijvers uit eigen land aan het woord te laten.

Al blijven we een eenvoudig blad produceren om de kosten zo laag mogelijk te houden, het zal ook in dit komend jaar weer een bron van aanvullende informatie zijn.

COLOFON

MET ANDERE WOORDEN is een kwartaaluitgave van het Nederlands Bijbelgenootschap, postbus 620, 2003 RP Haarlem, telefoon: 023 - 25 95 01, en van het Belgisch Bijbelgenootschap, Dautzenbergstraat 36, 1050 Brussel, telefoon: 02 - 640 11 12 of 640 15 75.

MET ANDERE WOORDEN wordt gratis toegezonden aan hen die geïnteresseerd zijn in het vertalen en doorgeven van de bijbel.

REDACTIE: ds. W. van Galen, dr. H.W. Hollander, dr. E.W. Tuinstra en Jan J. van Capelleveen (eindredacteur).

ADRESWIJZIGINGEN: Zenden aan het Nederlands Bijbelgenootschap, postbus 620, 2003 RP Haarlem, of opgeven aan het postkantoor. Op het PTT-formulier aankruisen: NBG. De wijziging wordt dan automatisch aan ons doorgegeven.

GIFTEN voor het werk van het Nederlands Bijbelgenootschap in binnen- en buitenland, en bijdragen ter bestrijding van de onkosten voor dit blad kunnen gestort worden op giro 1 60 20 van het NBG te Haarlem met vermelding 'gift' of 'MET ANDERE WOORDEN'.

MEER DIDACTISCH DAN MISSIONAIR

door dr. Krijn A. van der Jagt

Op 15 september 1983 promoveerde de vertaalconsulent van de bijbelgenootschappen Krijn A. van der Jagt*) tot doctor in de godgeleerdheid aan de Rijksuniversiteit van Utrecht. Bij zijn proefschrift dat gewijd was aan 'De religie van de Turkana van Kenia, een anthropologische studie' voegde hij de volgende stelling toe:

'Een bijbelvertaling als die van de Groot Nieuws Bijbel, waarin voornamelijk voorrang gegeven is aan het expliciteren van de cognitieve betekenis, kan niet als een missionaire vertaling beschouwd worden.'

Op verzoek van de redactie van 'Met Andere Woorden' werkt dr. Van der Jagt deze stelling in bijgaand artikel verder uit:

Is de Groot Nieuws Bijbel een missionaire vertaling? En was de Statenvertaling dat niet? Om deze vragen te kunnen beantwoorden zal men eerst duidelijkheid moeten verkrijgen over wat een bijbelvertaling tot een missionaire vertaling maakt.

De Groot Nieuws Bijbel is bestemd voor mensen die vervreemd zijn van de kerk en de kerktaal en voor wie de oudere vertalingen moeilijk verstaanbaar zijn geworden. Het is de bedoeling dat de bijbelse boodschap in de taal van deze Groot Nieuws Bijbel dichter bij de mensen gebracht wordt. Het is een bijbel geschreven in de omgangstaal.

De Groot Nieuws Bijbel is een ver-

taling die volgens een bepaald vertaalconcept tot stand gebracht is. Bij de oude vertalingen is er niet volgens dit concept gewerkt. Wat is nu het belangrijkste principe van de nieuwe vertaalmethode? Deze wordt de dynamisch-equivalente of ook wel de functioneel-equivalente vertaalmethode genoemd.

Het gaat er bij deze methode om dat er voorrang gegeven wordt aan de betekenis en niet aan de vorm waarin de betekenis in het oorspronkelijk verwoord is. De vertaler moet de betekenis die in het origineel op een bepaalde wijze verwoord is opnieuw verwoorden in de taal waarin hij vertaalt, met dien verstande dat er niets van de oorspronkelijke betekenis verloren gaat en dat er niets aan toegevoegd wordt. Vertalen is dus het overdragen van betekenis van de ene taal in een andere taal. Een vertaler decodeert de betekenis vanuit het origineel en encodeert dezelfde betekenis in een andere taal.

BETEKENIS

Het gaat primair om 'betekenis'. Er zijn echter verschillende soorten betekenis. In de taalwetenschap spreekt men bijvoorbeeld over cognitieve (verstandelijk kenbare red.), figuurlijke, symbolische, en emotionele betekenis.

De vraag welke 'betekenis' draag ik over van de ene taal naar de andere, is een vraag die vertalers zich telkens moeten stellen.

Een zin kan meer dan één betekenis hebben. De zin: 'Ik ben het licht der wereld' (Joh. 8:12) is een goed voorbeeld van een zin met verschillende betekenissen.

Allereerst is er de cognitieve betekenis. Om de cognitieve betekenis van deze uitspraak uit te drukken moet men het beeld 'licht' laten vallen.

Het is uiterst moeilijk om de cognitieve betekenis van deze uitspraak aan te geven. Wanneer men een poging waagt in een vertaling, kan men erop rekenen bekritiseerd te worden. Het beeld 'licht' roept iets op wat niet haarscherp gedefinieerd kan worden.

Wanneer men de uitspraak 'Ik ben het licht der wereld' vertaald met 'Ik ben de grote raadsman voor ieder mens' heeft men de belangrijkste aspecten van de cognitieve betekenis verwoord, maar men is niet toegekomen aan de overdracht van de figuurlijke en symbolische betekenis.

Het woord 'licht' heeft in de bijbel en in het Evangelie van Johannes in het bijzonder een symbolische betekenis.

Het zal voor ieder duidelijk zijn dat het verwoorden van de belangrijkste aspecten van de cognitieve betekenis in dit geval geen goede vertaling oplevert.

VERLIES

Het is een kenmerk van de dynamisch-equivalente vertaalmethode dat de betekenis voorrang heeft. De inhoud is belangrijker dan de vorm,

anders gezegd. In de praktijk betekent dit dat het vooral de cognitieve betekenis is, die in de vertaling verwoord wordt. Dit gaat in een aantal gevallen ten koste van de figuurlijke en symbolische betekenis.

Een bekend voorbeeld is de vertaling van Romeinen 3:25. We lezen in deze tekst over het 'geloof in het bloed van Christus'. Wat is hier de betekenis van 'bloed'?

We hebben met een afgeleide betekenis van het woord 'bloed' te maken. 'Bloed' verwijst immers niet naar de rode vloeistof die men in aderen en bloedvaten aantreft. Het verwijst in dit verband naar de dood, de dood van Christus.

De Engelse Groot Nieuws Bijbel vertaald dan ook 'bloed' met 'offerdood' (sacrificial death). Dat men het woord 'bloed' heeft laten vallen, is niet bij iedereen in goede aarde gevallen. Voor sommigen werd daardoor de Good News Bible de bijbel waarin het (verzoenend) bloed van Christus geschrapt was. Het verwoorden van de cognitieve betekenis leverde emotionele reacties op. Bloed is een woord met een symbolische betekenis. Symbolische betekenis overdragen van de ene taal in de andere is uiterst moeilijk. Vaak moet de vertaler het symboolwoord van de oorspronkelijke taal overnemen.

De Nederlandse Groot Nieuws Bijbel kiest ook, in Romeinen 3:25, voor een verwoording van de cognitieve betekenis. Het geloven in het bloed van Christus wordt geloven in 'zijn bloedige dood'. Merkwaardig is het dat men hier het adjectief 'bloedig' heeft toegevoegd. Was de dood van Christus zo bloedig dat men dit zo expliciet moet uitdrukken in dit verband?

In feite gaat het hier niet om de omstandigheden van de dood, bloedig of niet, maar om andere zaken. Het offerkarakter en de verzoenende werking van de dood van Christus zijn de bepalende componenten van de betekenis. Het gebruik van het adjectief 'bloedig' wijst erop dat de vertalers niet tevreden waren

met het tot uitdrukking brengen van de cognitieve betekenis.

Wanneer men immers de cognitieve betekenis in dergelijke teksten uitdrukt, wint men aan duidelijkheid, maar verliest men aan symbolische betekenis.

De Groot Nieuws Bijbel is een vertaling waarin voorrang is gegeven aan het verklaren van de cognitieve betekenis. Er is winst geboekt op het cognitieve vlak, maar er is ongetwijfeld verlies geleden aan symbolische en figuurlijke betekenis. Symbolische taal speelt een grote rol in het communiceren van religieuze gedachten en gevoelens. Symbolen en beelden appelleren directer aan religieuze emoties en gedachten dan de beschrijvende taal, waarin het zonneklaar is over wie en wat het precies gaat.

Wanneer kan men een vertaling missionair noemen? Wanneer deze vooral begrijpelijk en duidelijk is voor iedereen?

DIDACTISCH

Als je een missionaire vertaling wilt maken moet je dan juist niet zoeken naar die symbolische taal en die beeldspraak die zo dicht mogelijk bij de bijbelse taal blijft en zo nauw mogelijk aansluit bij de taal, waarin de religieus geïnteresseerde en emotioneel creatieve moderne mens zich uitdrukt? Zou men dan niet met een meer literaire

en minder zakelijke vertaling moeten komen?

De Groot Nieuws Bijbel is een vertaling die de lezers helpt met het lezen en begrijpen van de bijbelse teksten. Het is een 'didactische' vertaling, die in een belangrijke behoefte voorziet. Het didactische aspect is een belangrijk element in de missionaire benadering van de moderne mens.

Wanneer men de Groot Nieuws Bijbel als de missionaire vertaling voor Nederland beschouwt, overschat men echter het didactische en het cognitieve element in deze vertaling.

*) Dr. Krijn A. van der Jagt werd aan de kweekschool opgeleid tot onderwijzer. Hij zette zijn studie later voort aan de Rijksuniversiteit van Utrecht en legde in 1970 het doctoraal examen pedagogie af. Na een periode als zendingswerker in dienst van de GZB in Kenya keerde hij naar Nederland terug om theologie te studeren. In 1977 legde hij het kandidaatsexamen theologie af en in 1978 het kerkelijk examen vanwege de Nederlandse Hervormde Kerk. Daarnaast bekwaamde hij zich bovendien in taalkunde. In 1978 werd hij door de Wereldbond van Bijbelgenootschappen aangesteld tot vertaalconsulent in Afrika. Hij werkt eerst in Kenya en sinds 1980 in Kameroen, Tsjaad en Gabon waar hij op dit moment 29 vertaalprojecten begeleidt.

Novum Testamentum Graece et Latine

Zojuist is de geheel vernieuwde diglot-uitgave gereed gekomen van het nieuwe testament in het Grieks en Latijn.

De linker pagina bevat de Griekse tekst volgens de 26ste druk van Nestle-Aland.

De rechter pagina bevat de al in 1969 gereedgekomen vernieuwde Vulgaat-tekst, die in 1979 officieel door de R.K. Kerk is aanvaard.

Ook deze uitgave kan bij het Nederlands Bijbelgenootschap besteld worden.

Bestelnummer: 853.492

Prijs: f 43,50

(exclusief verzendkosten)

VERTALING OF PARAFRASE? - I

door dr. Harm W. Hollander

Een veelgehoorde kritiek op de Groot Nieuws Bijbel is, dat deze geen *vertaling* zou zijn maar een *parafrase*. Bekende woorden als genade, barmhartigheid, goedertierenheid en zonde zijn er niet of nauwelijks in terug te vinden, maar worden zogenaamd 'omschreven' of zijn zelfs volgens sommigen 'wegvertaald'! Een vertaling, zo meent men dan, geeft de bijbel letterlijk, woord-voor-woord weer. terwijl een parafrase een 'vrije' vertaling is, een soort bewerking van de bijbel. Soms wel aardig, maar in ieder geval geen vertaling. Toch meent het Nederlands Bijbelgenootschap dat de Groot Nieuws Bijbel wel degelijk een (dynamisch- of functioneel-equivalente) *vertaling* is.

Toen in 1962 de 'Living Letters', een Engelse weergave van de nieuwtestamentische brieven, verscheen, sprak de vertaler Kenneth N. Taylor in zijn voorwoord van 'paraphrase'. Dezelfde benaming vinden we in het voorwoord van 'The Living Bible', de weergave van de gehele bijbel (1971).

In Nederland is hiermee te vergelijken 'Het Levende Woord' (1976). De uitgever Gideon te Hoornaar omschrijft deze uitgave als een 'vertaling van het Nieuwe Testament volgens het parafrase-principe, naar het voorbeeld van The Living Bible'. Maar in een boekje dat als verantwoording van 'The Living Bible' door de Amerikaanse uitgever op de markt werd gebracht, wordt beweerd dat het hier gaat om een dynamisch-equivalente vertaling en wordt een dergelijke vertaling gelijkgesteld met een parafrase. De

spraakverwarring is daarmee compleet en een nadere bezinning op het begrip 'parafrase' lijkt gewenst.

ANDERE VORM

Parafrase is een technische term uit de taalwetenschap en wil zeggen: de betekenis van een tekst in een andere vorm uitdrukken. De inhoud van de tekst blijft dezelfde, de vorm verandert. Of zoals E.A. Nida - C.R. Taber het definiëren: parafrase is 'the restatement of a meaning in a different form' (*The Theory and Practice of Translation*, Leiden 1974, p. 204).

Een parafrase van de zin 'de hond bijt de man' is bijvoorbeeld 'de man wordt door de hond gebeten'. Hier wordt geen informatie toegevoegd, weggelaten of anderszins gewijzigd; slechts de rangschikking van de gegevens is anders. Een kenmerk van parafrase is dat het 'intralinguaal' is, dat wil zeggen: men zegt iets met andere woorden maar in *dezelfde* taal.

Anders wordt het wanneer de term parafrase gebruikt wordt in verband

met vertalen, het overzetten van een tekst in een *andere* taal. Een *vertaling* geeft de inhoud van een tekst, de informatie die de tekst geeft, getrouw weer. Niets mag worden toegevoegd, weggelaten of veranderd. Wat, noodzakelijkerwijze, wel verandert, is de vorm.

'I have read this book' wordt normaliter vertaald met 'Ik heb dit boek gelezen'. Natuurlijk kan men vertalen 'Ik heb gelezen dit boek', maar deze constructie is in onze taal een monstium: het Nederlands eist nu eenmaal een andere woordvolgorde. Ook een dynamisch- of functioneel-equivalente vertaling, die zich ten doel stelt de boodschap - dat wat de oorspronkelijke auteur zijn lezers of hoorders wilde zeggen - getrouw weer te geven, maar aan de eigen taal een grotere waarde toekent dan een 'letterlijke' vertaling, blijft een *vertaling*.

Een *parafrase* echter verandert naast de vorm ook de inhoud van de tekst door bijvoorbeeld bepaalde informatie weg te laten of juist iets toe te voegen. Een voorbeeld van parafrase is de zin 'Ik heb dit boek met plezier gelezen' of 'Ik heb dit spannende boek gelezen' als weergave van 'I have read this book'.

Bijbeltekst kan men op eenzelfde manier parafraseren. Dit is, ook in het Nederlands, een aantal malen gedaan. Zo zette bijvoorbeeld W.A. van Vloten, van wiens hand in 1789-1796 een volledige bijbelvertaling verscheen, naast zijn vertaling een parafrase van het betreffende bijbelgedeelte. Daar kon hij zich theologisch in 'uitleven'.

Hij vertaalt Genesis 3:15 als volgt: 'En ik zal vijandschap zetten tussen u, en tussen deze vrouw, en tussen uw zaad en tussen haar zaad: het haare zal u den kop vermorselen, hoewel gij het de verzenen vermorselen zult.'

Zijn parafrase luidt: 'Ik zal wel zorgen, dat gij, met uwe vriendelijkheid, hen niet verder vervoert: dit geval zal den grondslag leggen van eenen bestendigen afkeer tussen u lieden; die tot de nakomelingschap, tot den aanhang van bei-

de, overgaan zal, zonder immer op te houden; maar zelfs zo hoog klimmen zal, dat haare nakomelingschap u eens de kragt van verleiding beneemen zal. Gij moogt dit geslacht nu hebben doen vallen, het zal zich oprichten, en u geheel kragteloos maaken. Dit zij uw vonnis naar uwe verdienste, zonder de minste leeniging' (uit A. Heringa, *De Bijbel in de huiskamer*, scriptie 1982, p. 53).

In de na-oorlogse jaren verscheen bij uitgeverij T. Wever te Franeker de serie *Parafrase* van de *Heilige Schrift*, een parafrase van de diverse bijbelboeken in een groot aantal delen. Ook in dit geval wordt de bijbeltekst aanzienlijk uitgebreid, en kan een vers wel een hele pagina beslaan!

HULPMIDDEL

Deze twee voorbeelden - uit een reeks van parafrases - laten zien dat in het verleden de bijbel bewust is geparafraseerd. Nooit was parafrase een alternatief voor de bijbeltekst zelf, maar wel een hulpmiddel deze beter te verstaan.

Daarnaast zijn er, vooral de laatste tijd, 'vertalingen' op de markt verschenen die weliswaar in hun totaliteit geen parafrases genoemd kunnen worden, maar wel sporen van parafrase in zich hebben. In deze uitgaven vindt men vertaling en parafrase door elkaar heen: waar 'mogelijk' wordt de bijbeltekst vertaald, in andere gevallen wordt geparafraseerd.

Dit laatste gebeurt dan veelal om de bijbeltekst begrijpelijker, eenvoudiger, maar ook wel prettiger leesbaar, 'smeuïger', te maken. Zo luidt Amos 1:1 ('... Amos, een schapenfokker uit Tekoa...') in *The Living Bible*: 'Amos was a herdsman living in the village of Tekoa. All day he sat on the hillsides watching the sheep, keeping them from straying.'

Andere voorbeelden zijn J.B. Phillips, *The New Testament in*

Modern English (1959), en, in het Nederlandse taalgebied, *Het Levende Woord*. Ook deze uitgaven kunnen er toe bijdragen de bijbel beter te verstaan. Maar omdat ze alle in meerdere of mindere mate parafrase en vertaling 'vermengen' kunnen ze niet een bijbelvertaling genoemd worden.

Om het verschil tussen parafrase en vertaling te illustreren volgt een aantal voorbeelden waarin de Groot Nieuws Bijbel (als vertaling!) tegenover een parafrase wordt gesteld.

A. Toevoegingen

Een parafrase breidt de inhoud, de informatie die een tekst biedt, vaak (aanzienlijk) uit. Verklaringen van tekstgedeelten die in een aantal bijbeluitgaven als voetnoten (en in commentaren) zijn opgenomen vinden hier hun weg in de tekst zelf. Allerlei theologische opvattingen van 'vertalers' worden vermengd met de inhoud van de bijbelse boodschap. Kenneth N. Taylor formuleert het in zijn voorwoord op de 'Living Letters' als volgt: 'For when the Greek or Hebrew is not clear, then the theology of the translator is his guide, along with his sense of logic... The theological lodestar in this book has been a rigid evangelical position.' Vaak kan zo'n uitbreiding verhelderend zijn. Maar van een vertaling, een weergave van wat de oorspronkelijke auteur zijn lezers of hoorders wilde zeggen is natuurlijk geen sprake meer.

1 Petrus 1:11

'Petrus, apostel van Jezus Christus: aan hen die door God zijn uitgekozen en tijdelijk verspreid wonen over Pontus, Galatië, Kappadocië, Asia en Bitynië' (*Groot Nieuws Bijbel*).

'Ik, Petrus, schrijf u een brief. Ik doe dat niet op mijn eigen gezag, of naar mijn eigen gedachten. Ik weet dat ik ben een apostel van Jezus Christus, Zijn gezant, die alleen maar Zijn boodschap mag over-

brengen. Daarom moet ge mijn brief ook niet beschouwen als een persoonlijk woord van mij, maar als het Woord van Christus tot U. Ik schrijf aan U, gemeenten in verschillende provincies van Klein Azië, omdat ik gehoord heb, dat gij het moeilijk hebt. Zoo moeilijk, dat gij u niet meer thuis voelt in uw omgeving. Gij voelt u als vreemdelingen, die buiten het eigenlijke leven van uw stad en provincie staat. Vreemdelingen zonder recht en veiligheid' (Th. Kuipers, *De Brieven van Petrus*, Djokja 1937).

Lucas 9:41

'Wat een ongelovig en verkeerd slag mensen zijn jullie toch! antwoordde Jezus. Hoe lang moet ik het nog bij jullie uithouden...' (*Groot Nieuws Bijbel*).

'In antwoord op de bittere klacht van den vader zeide Jezus tot Zijn discipelen: O ongeloovig en verkeerd geslacht! Waarom gelooft ge toch niet in Mijn Woord, dat in Mijn kracht ook duivelen zijn uit te werpen? Ge hebt het zelf toch ook gekund, toen ge wel geloofdet in Mijn Woord! Waarom dan nu toch niet? Waarom keert ge uzelve altijd weer van den Heere af en ziet ge op u zelf? Dan moet ge toch de machteloosheid van uw leven erkennen! Slechts in de erkenning van Mijn kracht kunt gij den duivel overwinnen. Hoelang zal Ik nog bij u zijn om dit te zeggen? Hoe lang moet Ik dit ongeloof nog dragen...' (P. Visser, *Paraphrase van het Evangelie naar de beschrijving van Lucas*, Franeker z.j., ± 1951).

Marcus 1:2

'Het begon zoals het bij de profeet Jesaja staat beschreven...' (*Groot Nieuws Bijbel*).

'Om te beginnen lezen we iets uit het boek van de profeet Jesaja. Daarin staat dat de enige Zoon van God naar de aarde zou komen...' (*Het Levende Woord*).

2 Timoteüs 2:8

'Houd voor ogen dat Jezus Christus, een nakomeling van David, opgewekt is uit de doden...' (*Groot Nieuws Bijbel*).

'Vergeet nooit dat Jezus Christus een Mens was, een nakomeling van koning David. En dat hij God was, blijkt wel uit het feit dat hij uit de dood is opgestaan...' (*Het Levende Woord*)

B. Weglatingen, inkortingen

In een aantal andere gevallen (minder vaak overigens) kort een parafrase de tekst juist in, namelijk daar waar een passage te langdradig of te weinig interessant gevonden wordt.

Matteüs 5:15-16

'Men steekt geen olielamp aan om hem onder een korenmaat te zetten. Nee, men zet hem op de standaard, dan straalt hij licht uit voor allen die in huis zijn. Zo moet ook u als een lamp uw licht uitstralen voor de mensen. Dan kunnen zij het goede zien dat u doet, en zullen ze uw Vader in de hemel eer bewijzen' (*Groot Nieuws Bijbel*).

'Stop je licht niet weg! Laat het voor alle mensen schijnen. Als ze de goede dingen zien die jullie doen, zullen ze je hemelse Vader eren en prijzen' (*Het Levende Woord*).

Matteüs 5:22

'Maar ik zeg u: ieder die kwaad is op een ander, moet zich voor de rechtbank verantwoorden. Als iemand een ander uitmaakt voor nietsnut, moet hij zich verantwoorden voor de Hoge Raad, en als iemand een ander gek noemt, moet hij ervoor boeten in het hellevuur' (*Groot Nieuws Bijbel*).

'Maar ik ga verder. Ik zeg: Als je kwaad bent op je broeder, word je veroordeeld. Als je hem uitscheidt,

kom je in het vuur van de hel terecht' (*Het Levende Woord*).

C. Andere wijzigingen

Soms wijzigt een parafrase de informatie die de tekst biedt. Dit kan gebeuren om de spanning wat op te voeren (zie de weergave 'hoer' in Lucas 7:37 in *Het Levende Woord*). Maar meestal zitten er theologische overwegingen achter. Zo wordt in de weergave van Kolossenzen 1:16-17 in *Het Levende Woord* Jezus Christus als Schepper van de wereld geïntroduceerd (God en Christus zijn immers één!), terwijl hij in de tekst als *mediator* bij Gods Schepping voorgesteld wordt.

Lucas 7:37

'Nu was er in die stad een vrouw die een zondig leven leidde...' (*Groot Nieuws Bijbel*).

'Een hoer uit die stad...' (*Het Levende Woord*).

Kolossenzen 1:16-17

'Want God heeft door hem alles geschapen in de hemel en op aarde, de zichtbare en de onzichtbare wezens, ja, ook de geestelijke krachten die invloed en gezag uitoefenen. Alles is door hem en voor hem geschapen. Hij is de voornaamste van allen en alles bestaat dank zij hem' (*Groot Nieuws Bijbel*).

'Ja, in feite heeft Christus alles in de hemel en op de aarde gemaakt, alles wat we wel en niet kunnen zien - zowel koningen en heren, als heersers en machten. Alles is door Christus gemaakt, ter wille van hemzelf. Hij was er al voordat er iets bestond, en alles wordt door hem bij elkaar gehouden' (*Het Levende Woord*).

Een dergelijke vorm van parafrase komt, ook binnen algemeen erkende bijbelvertalingen, vaker voor dan men wellicht denkt.

Zelfs de Statenvertaling is er niet aan ontkomen, en vertaalt bijvoorbeeld

beeld 2 Samuël 8:18 ('de zonen van David waren priesters') met 'Davids zonen waren *prinsen*'. Het Hebreeuwse woord *kohen* betekent 'priester'. In deze tekst is het waarschijnlijk als een eretitel bedoeld. De Statenvertalers hebben echter bewust voor de vertaling 'prinsen' gekozen, omdat - aldus de Kanttekeningen -

'Davids zonen uit den stam van Juda waren, niet uit den stam van Levi', en dus geen priesters konden zijn!

En de Groot Nieuws Bijbel? Is de Groot Nieuws Bijbel geheel aan het dreigende gevaar van parafrase ontkomen? In een volgend artikel hoop ik op deze vraag nader in te gaan.

Een vertaalprobleem:

HOE OUD WAS SAUL?

Zoon van een jaar (was) Saul in zijn koningschap (= toen hij koning werd) en twee jaren was hij koning over Israël.

Aldus de letterlijke weergave van 1 Samuël 13:1. 'One can do little with this verse' was het gelaten commentaar van prof. A.R. Hulst.¹⁾ Maar een vertaler moet iets doen, dat is zijn opdracht, zijn vak! Vrijwel alle commentatoren zijn van mening dat de oorspronkelijke Hebreeuwse tekst hier corrupt is, en wel op twee punten:

- a. min of meer vergelijkbare teksten, zoals 2 Samuël 2:10²⁾ en 5:43³⁾, maken het waarschijnlijk dat er aan het begin van de zin iets, namelijk de leeftijd van Saul, bewust of onbewust is weggelaten;
- b. dat Saul 'twee jaren' geregeerd heeft, kan nauwelijks juist zijn (vergelijk bijvoorbeeld ook Josephus, *Antiquitates* 6,378; 10,143; *Handelingen* 13:21), waardoor het ook hier voor de hand ligt dat er iets, namelijk het preciese aantal jaren van Sauls koningschap, aan de tekst ontbreekt.

Zodra de Hebreeuwse bijbel in een andere taal overgezet werd, moesten

vertalers ook bij dit vers een keuze doen.

Zo koos bijvoorbeeld de oude Griekse vertaling, de Septuagint, voor de oplossing het vers gewoon onvertaald te laten.

Deze oplossing vinden wij tot in onze tijd terug: ook bijvoorbeeld de eerste editie van La Bible de Jérusalem, de Good News Bible (TEV) en La Bible Traduite en français courant laten het vers weg.⁴⁾

Ook zijn er natuurlijk pogingen gedaan 'letterlijk' te vertalen, in dit vers eigenlijk onmogelijk, terwijl het resultaat voor de lezer in geen enkel geval echt acceptabel is. Zo bijvoorbeeld de Vulgaat: *filius unius anni Saul cum regnare coepisset, duobus autem annis regnavit super Israel*.⁵⁾

Min of meer 'letterlijke' vertalingen vinden we ook in de Statenvertaling,⁶⁾ in de King James Version, de Living Bible en de NBG-Vertaling '51, met dien verstande dat de laatste drie vertalingen het tweede deel van het vers met het volgende vers verbinden,⁷⁾ iets waartegen het Hebreeuwse idioom zich echter verzet.⁸⁾

Natuurlijk treffen we ook allerlei 'tussen-oplossingen' aan: men laat niets weg, men voegt niets toe, maar men laat wel op de een of ander-

re manier duidelijk merken dat de Hebreeuwse tekst, zoals die ons is overgeleverd, eigenlijk niet kán. Tot deze categorie behoren vertalingen als de Revised Standard Version (RSV): *Saul was...years old when he began to reign; and he reigned...and two years over Israel.*⁹⁾

Een vierde mogelijkheid die een vertaler in dit geval heeft, is de naar zijn mening weggevallen getallen in zijn vertaling toe te voegen. Deze oplossing vindt men bijvoorbeeld in The New English Bible (NEB): *Saul was fifty years old when he became king, and he reigned over Israel for twenty-two years.*¹⁰⁾

Tenslotte is er een vijfde mogelijkheid. Stel dat de auteur, of liever de 'eindredacteur', bewust heeft gekozen voor deze Hebreeuwse tekst. Hij wilde de (positieve) rol van Saul als koning van Israel zo min mogelijk benadrukken. Natuurlijk had Saul een bepaalde leeftijd, toen hij koning werd... maar hoe oud hij precies was, dat doet er niet toe! Natuurlijk heeft hij een groot aantal jaren over Israel geregeerd (helaas...), maar slechts een zeer korte periode, namelijk twee jaar, met Gods gunst, waarna God zich al ras van hem afkeerde en David tot koning liet zalven!

Deze exegetische hebben de vertalers van de Groot Nieuws Bijbel (GNB) gevolgd¹¹⁾: zij hebben het eerste gedeelte van de zin onvertaald gelaten in de mening, dat de tekst, zoals hij nu voor ons ligt, eigenlijk geen informatie wil geven, om dan te vervolgen: *Saul heeft maar twee jaar van zijn bewind geregeerd met Gods gunst.*

Al de genoemde mogelijkheden om dit moeilijke vers te vertalen hebben hun voor en tegen. Een commentator, een exegeet kan nog zeggen: deze regel, dit vers kan dit betekenen of dat. Een vertaler moet kiezen.

H.W. Hollander

NOTEN

1. A.R. Hulst, in co-operation with other scholars, *Old Testament Translation Problems*, Leiden, 1960, p. 28.
2. Zoon van veertig jaar (= veertig jaar oud) (was) Isobet...toen hij koning werd.
3. Zoon van dertig jaar (= dertig jaar oud) (was) David toen hij koning werd.
4. In een noot wordt de reden hiervan dan uiteengezet.
5. Vgl. 2 Samuël 5:4, *filius triginta annorum erat David cum regnare coepisset et quadraginta annis regnavit.*
6. *Saul was een jaar in zijn regering geweest, en het tweede jaar regeerde hij over Israël.*
7. King James Version: *Saul reigned one year; and when he had reigned two years over Israel, Saul chose him...*; The Living Bible: *By this time Saul had reigned for one year. In the second year of his reign, he selected...*; NBG-Vertaling '51: *Saul nu was één jaar aan de regering geweest. Toen hij twee jaar over Israël geregeerd had, koos Saul zich...* Men dient wel te beseffen dat 'één' niet in de tekst staat!
8. Vgl. A.R. Hulst, *op. cit.*, p. 29.
9. Vgl. TOB: *Saul avait...ans lorsqu'il devint roi et il régna deux ans sur Israël*; Die Gute Nachricht: *Saul war...Jahre alt, als er König wurde, und er regierte zwei Jahre über Israel*; Willibrord-vertaling: *Saul was zoveel jaar oud toen hij koning werd en hij heeft twee jaar over Israël geregeerd.*
10. Een noot geeft aan dat 'the Heb. text lacks numbers, due to faulty copying.'
11. Zij houden zich hiermee aan het *Preliminary and Interim Report on the Hebrew Old Testament Text Project*, Stuttgart 1976 (UBS), vol. 2, p. 171. Over dit 'Report', zie *Met Andere Woorden*, 2e jaargang nr.3, p. 8. Een andere interessante oplossing vinden we nog in *Samuël en Saul*, Bijbeluitgave in Eenvoudig Nederlands, Haarlem/Kampen 1977 (NBG/Kok): *Hoe oud Saul was toen hij koning werd is niet precies bekend. Hij heeft waarschijnlijk tweeëntwintig jaar geregeerd.* Een wel zeer ingenieuze exegetische van het eerste deel van het vers vinden we tenslotte in de Targum, waar 'zoon van een jaar' wordt opgevat als 'zo rein als een eenjarig kind' (was Saul toen hij koning werd).

ONTWIKKELING VAN BIJBELVERTAALWERK

Jan J. van Capelleveen in gesprek met dr. Charles R. Taber.

In 1969 publiceerden dr. Eugene A. Nida en Charles R. Taber hun boek: 'The Theory and Practice of Translation'. Het geeft een praktische uiteenzetting over de toen geheel nieuwe dynamisch-equivalente vertaalmethode. Het werd het verplichte studieboek voor bijbelvertalers.

Nida ging voort met het publiceren van boeken over bijbelvertalen. Van Taber werd weinig meer gehoord. Hij ontwikkelde zich in een andere richting, als missioloog.

Nu heeft hij een sabbatsjaar. Amerikaanse hoogleraren krijgen op gezette tijden een jaar studieverlof voor een specifiek onderzoek, of om in de praktijk bepaalde ideeën te testen. Op verzoek van de Wereldbond van Bijbelgenootschappen gebruikt Taber dat studieverlof om Krijn van der Jagt in Kameroen werk uit handen te nemen, en tegelijkertijd een onderzoek te doen naar de plaats van de bijbel in het Afrikaanse kerkelijke leven.

Van der Jagt werkt nu al weer drie jaar in dat land. Hij is verantwoordelijk voor de vertaalprojecten die door de bijbelgenootschappen wetenschappelijk begeleid worden in Kameroen, Tsjaad en Gabon. Dat zijn er 29. Voor een optimale begeleiding zouden dat er eigenlijk niet meer dan tien, of hooguit vijftien moeten zijn.

Er is evenwel een groot tekort aan mensen die zowel theologisch als taalkundig voldoende geschoold zijn. Daarom was het voor Krijn van der Jagt een uitkomst dat Taber hem wilde komen helpen, al was het maar voor één jaar.

Van oudsher werd het vertalen van de bijbel gedaan door blanken. Vaak waren dat zendelingen. Maar in de gebieden waar de Nederlandse zendingen actief waren geschiedde het werk door taalkundigen die op kosten van het Nederlands Bijbelgenootschap waren opgeleid en door dat NBG waren uitgezonden.

Deze taalkundigen vestigden zich in een bepaald gebied, leerden de taal, ontwierpen een grammatica, stelden een woordenboek samen en vertaalden uiteindelijk de bijbel. Ze zagen dat als hun levenstaak en de meesten zijn dan ook tot hun dood op hun post gebleven.

Zo'n taalkundige kwam in de jaren veertig ook in dienst van het Amerikaans Bijbelgenootschap: dr. Eugene Nida. Hij ontwikkelde zich niet alleen als een begaafd vertaler, maar groeide ook uit tot een vraagbaak voor andere vertalers. In hun werk stuitte zij op allerlei

problemen. Ze vroegen dan vaak advies aan Nida. Het gevolg was dat hij zich in de jaren vijftig steeds meer ging verdiepen in allerlei vertaalproblemen.

Maar juist in die periode voltrokken zich tal van ontwikkelingen. In Latijns-Amerika groeide een behoefte aan een eigentijdse Spaanse bijbelvertaling die gelezen kon worden door mensen met maar weinig schoolopleiding.

In Afrika en Azië ontstonden zelfstandige staten die Engels als nationale taal kozen. Maar al snel bleek dat alle Engelse bijbelvertalingen voor die mensen te moeilijk waren. Er moest een veel eenvoudiger vertaling komen voor die jonge staten waar Engels de tweede taal was voor velen.

Nida was bij beide vertaalprojecten nauw betrokken.

Maar tegelijkertijd kwam aan hogescholen en universiteiten de taalkunde in een stroomversnelling.

Nida volgde die ontwikkelingen met interesse en ging steeds meer de groeiende taalkundige inzichten overbrengen naar de praktijk van het bijbelvertalen.

Voor al in het begin van de jaren zestig verscheen het ene boek na het andere waarin deze inzichten verder werden uitgewerkt. Tegelijkertijd konden heel veel van die inzichten in de praktijk getoetst worden bij de Spaanse en Engelse vertaalprojecten. Taber vertelde mij dat zij fungeerden als laboratoria.

Allang ging het er daarbij niet meer om de bijbel te vertalen in de dagelijkse omgangstaal van de mensen, maar ook om het toepassen van de nieuwste taalkundige inzichten die bezig waren wortel te schieten.

In 1966 verscheen zowel het nieuwe

testament in de Spaanse als in de Engelse omgangstaal. In dat jaar kwamen ook bijbelvertalers, zowel theologen als taalkundigen, bijeen voor een evaluatie van hun werk en voor een discussie over de tot dan toe ontwikkelde vertaalmethode. Een vrucht daarvan was het boek van Nida en Taber 'The Theory and Practice of Translation'.

Tot ongeveer dat moment was Charles Taber nauw betrokken bij het vertaalwerk van de bijbelgenootschappen en bij het helpen ontwikkelen van de nieuwe vertaalmethode. Maar een andere taak wachtte hem. Hij ging missiologie doceren.

Nu, bijna twintig jaar later is hij opnieuw betrokken bij het vertaalwerk en ik vroeg hem hoe hij nu aankijkt tegen die methode en vooral tegen de ontwikkelingen die zich ondertussen hebben voltrokken.

Want tussen toen en nu is er nogal wat gebeurd. Het nieuwe testament in de Spaanse omgangstaal trok in de kortst mogelijke tijd in Latijns Amerika de aandacht van rooms-katholieken. Zij hadden zich altijd fel gekeerd tegen de oude protestantse Spaanse vertaling. Priesters verbooden hun parochianen die vertaling te lezen. Maar bisschoppen begonnen hun kerkleden op te roepen deze nieuwe vertaling wel te lezen en ze vroegen de bijbelgenootschappen of ze betrokken konden worden bij de soortgelijke vertaling van het oude testament.

Het Engelse 'Good News for Modern Man' werd wel aardig verkocht in Afrika en Azië, maar de meeste christenen daar gaven toch een voorkeur aan de bijbel in hun stamtalen. De echte grote verkoop van dat nieuwe testament vond tot verbazing van iedereen plaats in Amerika en al spoedig ook in Groot Brittannië, Australië en Nieuw-Zeeland.

De met hoge verwachtingen uitgegeven New English Bible slaagde er niet in een groot publiek te trek-

ken. Maar Collins verkocht 'Good News for Modern Man' bij de tienduizenden. En de Good News Bible die tegen het einde van de jaren zeventig werd uitgegeven slaat nu in Groot Brittannië alle andere vertalingen wat jaarlijkse verkoop betreft.

Inmiddels veranderde in Amerika de kerkelijke situatie totaal, vertelde Taber me. Ken Taylor publiceerde daar de 'Living Bible'. Een uitgave die gekenmerkt wordt door een idiomatisch gebruik van het Engels, gecombineerd met het typische 'jargon' van de evangelische christenen in Amerika.

De uitgever slaagde erin Billy Graham te interesseren voor deze bijbel. Het gevolg was dat de 'evangelicals' voor een belangrijk deel overstapten van de King James Version naar deze Living Bible.

Tegelijkertijd groeide er in de Verenigde Staten een sterke polarisatie tussen 'evangelisch' en 'oecumenisch gezinden'.

Daar kwam bij dat die 'evangelisch gezinden' die toch de 'Living Bible' te parafraserend vonden een nieuwe vertaling maakten die door de New York Bible Society (een vooral door conservatieve 'evangelicals' gesteunde organisatie) uitgegeven werd onder de naam 'New International Version'.

Aangezien Amerikaanse evangelicals volgens dr. Taber geneigd zijn wat meer aandacht te schenken aan wie de bijbel vertaalt dan hoe de bijbel vertaald is, veroverde deze vertaling zich een geheel eigen plaats naast de 'Living Bible' onder evangelicals.

Het gevolg was dat de 'Good News Bible' in de Verenigde Staten veel minder de aandacht trok dan het nieuwe testament in omgangstaal, 'Good News for Modern Man'.

In Engeland, Australië en Nieuw-Zeeland waar deze polarisatie niet plaats vond werd de 'Good News Bible' de best verkochte vertaling.

Tegelijkertijd, zegt Taber, ontwikkelde zich ook de dynamisch-equivalente vertaalmethode verder. Opmerkelijk is daarbij dat die benaming al niet meer precies aangeeft wat de kern is. Daarom wordt door taalkundigen nu liever gesproken over de 'functioneel-equivalente vertaalmethode'.

Volgens Taber trekken in het bijzonder vier ontwikkelingen de aandacht:

1. Er is in de afgelopen jaren erg veel aandacht geschonken aan de structuur van de tekst. Wat is het voor een tekst? Een verhalende? Een liturgische? Een apologetische? Een poëtische?
2. Er is met vrucht gebruik gemaakt van de resultaten van de bijbelstudies van de laatste tien jaar. In de eerste jaren was er vaak een polarisatie tussen de taalkundig en de theologisch opgeleide bijbelvertalers. Of beter: de vertaalconsulenten, want het eigenlijke vertaalkwerk wordt nu door de autochtonen in hun moedertaal gedaan. De theologen verweten de taalkundigen dat ze te vrij met de tekst omgingen. Omgekeerd verweten de taalkundigen de theologen dat ze te conservatief waren en te weinig oog hadden voor de taalkundige consequenties van hun werk. Er is nu meer een 'geven en nemen', een luisteren naar elkaar.
3. In de derde plaats is er nu sprake van een Europese beïnvloeding. Toen Duitsers en Nederlanders volgens deze vertaalmethode gingen werken hadden ze al snel een eigen inbreng. Ze hadden meer oog voor de aard van de tekst. Ze behoefden niet te werken voor een publiek dat die taal als tweede taal sprak, of voor een groep die maar beperkt onderwijs genoten had. Daardoor konden ze streven naar een hogere literaire kwaliteit. Hun vertaling leest be-

ter, is minder vlak, minder stokkerig dan de 'Good News Bible'.

4. De jongste ontwikkeling is evenwel de allerbelangrijkste, volgens Taber.

Wie de vertalingen van de laatste twintig jaar bestudeert beseft al gauw dat ze sterk door de taalkunde beïnvloed zijn. Meer en meer blijkt dat ze sterke punten hebben, maar dat er ook zwakke elementen in aan te wijzen zijn.

Vertaaldeskundigen zijn nu van mening dat de linguïstische theorie theologisch verwerkt moet worden in een omvattende theologie van vertalen.

Tijdens mijn trektocht langs negen vertaalprojecten in Kameroen bleek me al snel dat ook dr. Krijn van der Jagt daarvan diep overtuigd is. Voortbordurend op de uitspraak van Taber over die 'theologie van vertalen' zei hij:

De hermeneutiek en de leer van de

communicatie zullen een belangrijke plaats binnen die theologie van het vertalen moeten innemen.

De methodiek van het vertalen zal theologisch verdiept moeten worden. Het woord is nu aan de theologen onder de vertaalkundigen. Vertalers die geleerd hebben met de functioneel-equivalente vertaalmethode te werken weten, hoe ze de zogenaamde 'cognitieve' betekenis van de ene taal in een andere moeten overdragen. Maar ze hebben nog niet goed geleerd, hoe ze de symbolische, figuurlijke en emotionele betekenis moeten vertalen. De linguïstische vertaaltheorie heeft aanvulling nodig vanuit de bijbelse theologie.

In mei van dit jaar komen alle vertaalconsulenten van de bijbelgenootschappen in Stuttgart bijeen voor hun driejaarlijks overleg. Als belangrijkste onderwerp staat daar op hun agenda de theologie van het vertalen.

Dr. K.F. de Blois vertaalcoördinator voor Afrika

De Nederlander dr. K.F. de Blois wordt in maart voorgedragen aan het regionaal bestuur van de Afrikaanse bijbelgenootschappen ter benoeming tot vertaalcoördinator voor Afrika. In die functie krijgt hij de administratieve verantwoordelijkheid voor het vertaalwerk in dat continent.

Dr. De Blois beschikt over een grote kennis en ruime ervaring voor zijn nieuwe taak. Hij studeerde in Leiden Afrikaanse taalkunde en promoveerde op een studie over de structuren van de Bantoetalen, toegespitst op het Bkusu.

De Gereformeerde Zendingsbond zond hem in 1972 uit als secretaris voor literatuur- en vertaalwerk in dienst van de Reformed Church of East Africa in Kenya.

Twee jaar later kon hij die taak overdragen aan een Afrikaan en werd hij door de Wereldbond van Bijbelgenootschappen benoemd tot vertaalconsulent voor Oost-Afrika. Tien jaar lang gaf hij theologische en taalkundige leiding aan een veertiental vertaalprojecten in dat gebied.

Sedert begin 1981 was hij Afrika-secretaris van de Gereformeerde Zendingsbond. De bijbelgenootschappen halen hem nu weer terug. De Blois hoopt zijn nieuwe taak op 1 juli te aanvaarden.

Van de vier vertaalcoördinatoren die de Wereldbond van Bijbelgenootschappen kent zijn er nu twee Nederlander. Dr. J. de Waard is reeds geruime tijd vertaalcoördinator in Europa.

In Kameroen werkt dr. Krijn van der Jagt als vertaalconsulent. En het ziet ernaar uit dat binnenkort een vierde Nederlander aangesteld wordt als vertaalconsulent-in-opleiding.

Zojuist verschenen:

JEZUS EN JERUZALEM

Voor het eerst biedt het Nederlands Bijbelgenootschap kinderen die net beginnen te lezen hun eigen 'bijbelboek'.

Het kreeg de titel: 'Jezus en Jeruzalem' en het vertelt van de intocht in Jeruzalem op Palmpasen, getuigt van de kruisiging en de opstanding van Jezus en laat zien dat God alle dingen nieuw wil maken.

Omdat voor deze kinderen van vijf tot zeven jaar het visuele aspect erg belangrijk is, werd een keuze gemaakt uit de bekende kleurrijke platen van Kees de Kort. Deze zijn ook gebruikt voor de serie 'Wat de bijbel ons vertelt'. In een reeks van 54 op elkaar aansluitende, steeds weer veranderende beelden wordt een bijbelgedeelte schitterend weergegeven.

Met grote zorg is bij die platen een begeleidende tekst gemaakt die toch zo eenvoudig mogelijk is gehouden om de kinderen in staat te stellen hem zelf te lezen.

Tegelijkertijd geeft de Stichting Docete een video-programma van vijftien minuten uit. Het oog van de camera tast een aantal van de gebruikte illustraties af, haalt details naar voren; terwijl, ondersteund door muziek, de jonge actrice Beatrijs Sluyter het bijbelverhaal vertelt.

Kinderen die het verhaal gelezen hebben kunnen het in een heel andere vorm nog weer eens zien en horen. Het boek heeft een kloek formaat (19,5 x 28,5 cm.), bevat 112 pagina's en de prijs is exclusief verzendkosten: f 24,75. Bestelnummer 335.